

УДК 657.1

Т. О. Шматковська,

к. е. н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2771-9982>

Т. І. Коробчук,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,

Луцький національний технічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0356-4157>

DOI: 10.32702/2306-6792.2026.6.146

СИСТЕМИ І МОДЕЛІ ОБЛІКУ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ

T. Shmatkovska,

PhD in Economics, Professor,

Professor of the Department of Accounting and Taxation, Lesya Ukrainka Volyn National University

T. Korobchuk,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Lutsk National Technical University

ACCOUNTING SYSTEMS AND MODELS AT THE NATIONAL AND INTERNATIONAL LEVELS

У статті досліджено теоретико-методичні засади формування та функціонування систем і моделей бухгалтерського обліку на національному та міжнародному рівнях. Обґрунтовано, що трансформація економічного середовища та посилення інтеграційних процесів зумовляють необхідність гармонізації облікових підходів та підвищення якості аналітичної підтримки управлінських рішень. Визначено, що національні моделі обліку формуються під впливом інституційної структури економіки та домінуючих джерел фінансування, тоді як міжнародні стандарти орієнтовані на уніфікацію принципів визнання, оцінки та розкриття інформації у фінансовій звітності. Проаналізовано відмінності між континентальною та англо-американською моделями обліку, окреслено їх вплив на структуру звітності та механізми забезпечення прозорості діяльності суб'єктів господарювання. Доведено, що адаптація національної системи обліку до міжнародних вимог сприяє зростанню інвестиційної привабливості підприємств та підвищенню довіри користувачів фінансової інформації. Сформовано концептуальні підходи до інтеграції національних і міжнародних облікових принципів, які передбачають поєднання нормативної узгодженості та методичної гнучкості.

The purpose of the article is to theoretically generalize and systematize approaches to the formation of accounting systems and models at the national and international levels, to identify their conceptual differences and common features, and to substantiate the directions of harmonization of accounting principles in the context of globalization of economic processes. The article examines the theoretical and methodological principles of the formation and functioning of accounting systems and models at the national and international levels. It is substantiated that the transformation of the economic environment and the strengthening of integration processes necessitate the harmonization of accounting approaches, ensuring the comparability of financial information and improving the quality of analytical support for management decisions. It is determined that national accounting models are formed under the influence of historical traditions, the institutional structure of the economy and dominant sources of financing, while international standards are focused on the unification of the principles of recognition, measurement and disclosure of information in financial reporting. The differences between the continental and Anglo-American accounting models are analyzed, their impact on the reporting structure and mechanisms for ensuring the transparency of the activities of business entities are outlined. It is proven that the

adaptation of the national accounting system to international requirements contributes to the growth of the investment attractiveness of enterprises, increasing the trust of users of financial information and expanding the opportunities for participation in global capital markets. Conceptual approaches to the integration of national and international accounting practices have been developed, which involve a combination of regulatory consistency, methodological flexibility, and information transparency. It is substantiated that the development of modern accounting models should be carried out on the principles of consistency, comparability, and adaptability to changes in the economic environment, which ensures increased management efficiency and strengthening the financial stability of business entities.

Ключові слова: облікове забезпечення, системи і моделі обліку, національна система обліку, міжнародні стандарти фінансової звітності, гармонізація обліку, фінансова звітність, конвергенція облікових систем.

Key words: accounting support, accounting systems and models, national accounting system, international financial reporting standards, accounting harmonization, financial reporting, convergence of accounting systems.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах інтенсивного розвитку світового господарства та посилення міжнародної економічної інтеграції питання формування ефективних систем і моделей бухгалтерського обліку набуває особливої актуальності. Глобалізація ринків капіталу, транснаціоналізація бізнесу та зростання вимог до прозорості фінансової інформації зумовлюють необхідність забезпечення порівнянності показників звітності суб'єктів господарювання різних країн. Водночас національні системи обліку історично формувалися під впливом специфіки правового регулювання, структури фінансування підприємств, рівня розвитку фінансових ринків та особливостей економічної політики держави, що спричинило значну різноманітність облікових моделей.

Наявність відмінностей у принципах визнання, оцінки та розкриття інформації у фінансовій звітності ускладнює процеси інтерпретації показників діяльності підприємств іноземними інвесторами, кредиторами та іншими користувачами інформації. Це знижує рівень довіри до фінансової звітності та підвищує трансакційні витрати на аналіз і порівняння даних. Одночасно процес гармонізації облікових стандартів потребує збереження національної специфіки та врахування особливостей інституційного середовища, що створює методологічні суперечності між уніфікацією та автономністю облікових систем.

Таким чином, виникає об'єктивна необхідність наукового осмислення сутності та структури систем і моделей бухгалтерського обліку на національному та міжнародному рівнях, визначення їх взаємозв'язків і напрямів подальшої конвергенції. Розв'язання цієї проблеми необхідне для підвищення якості фінансової інформації та зміцнення позицій підприємств у міжнародному економічному просторі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика розвитку систем і моделей бухгалтерського обліку на національному та міжнародному рівнях перебуває в полі зору вітчизняних і зарубіжних дослідників, які акцентують увагу на взаємозв'язку облікової інформації з фінансовою стабільністю, інституційними змінами та інтеграційними процесами. Зокрема, у працях М. І. Дзямулича [1; 2] розкрито роль фінансових механізмів і трансформації інформаційних потоків у забезпеченні ефективності економічних рішень, що формує підґрунтя для модернізації облікових систем і підвищення їх аналітичної спроможності в умовах цифровізації та ризик-орієнтованого управління.

Натомість дослідження Н. М. Довганик [3; 4] присвячені еволюції інституційних моделей розвитку суспільства та реформуванню систем управління, що створює концептуальну основу для розуміння трансформацій національних облікових систем у контексті глобальних змін. Авторка підкреслює значення історичної ретроспективи та типологізації реформ як інстру-

ментів виявлення закономірностей адаптації економічних інститутів до нових умов функціонування.

Крім того, у працях Ю. О. Чалюк [5; 6; 7] розглядаються процеси соціально-економічної інтеграції та євроінтеграційні стратегії й механізми партнерства, що безпосередньо впливають на гармонізацію нормативного середовища та стандартизацію фінансової звітності. Такий підхід дозволяє трактувати облікову систему як складову ширших інтеграційних процесів, орієнтованих на забезпечення прозорості та довіри в міжнародному економічному просторі.

Питання ефективності ресурсного забезпечення банківського сектору, досліджені у роботі Н. М. Чиж [8], акцентують увагу на ролі якісної фінансової інформації в управлінні ліквідністю та стабільністю, що підсилює значення стандартизованих облікових процедур. У свою чергу, К. П. Мельник [9] обґрунтовує методологічні засади операційного контролю, які формують теоретичну основу для побудови сучасних моделей обліку, зорієнтованих на системність, достовірність та аналітичну глибину.

Загалом сукупність даних досліджень створює теоретичну базу для подальшого осмислення процесів конвергенції національних і міжнародних облікових систем. З іншого боку, існує необхідність поглиблення розуміння відмінностей національної та міжнародних систем і моделей обліку для забезпечення їх гармонізації в процесі євроінтеграції України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є теоретичне узагальнення та систематизація підходів до формування систем і моделей бухгалтерського обліку на національному та міжнародному рівнях, визначення їх концептуальних відмінностей і спільних рис, а також обґрунтування напрямів гармонізації облікових принципів в умовах глобалізації економічних процесів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методичні засади формування та функціонування систем і моделей бухгалтерського обліку ґрунтуються на поєднанні загальноекономічної теорії та концепції інформаційної корисності фінансової звітності. Теоретичною основою виступають принципи безперервності діяльності, нарахування, превалювання сутності над формою та повного висвіт-

лення інформації. Вони визначають логіку побудови облікових процедур і структуру фінансової звітності як системи узагальнення даних про господарські процеси. Методично засади реалізуються через стандартизацію правил визнання, оцінки й розкриття інформації, застосування єдиного плану рахунків, регламентацію облікової політики та використання уніфікованих форм звітності [8]. На національному рівні ці механізми відображають специфіку правового та економічного середовища, тоді як на міжнародному — орієнтовані на забезпечення порівнянності та гармонізації фінансової інформації між країнами.

Сучасна трансформація економічного середовища пов'язана зі зростанням відкритості ринків, мобільності капіталу та участі підприємств у міжнародних ланцюгах створення вартості. За таких умов фінансова інформація перестає бути суто внутрішнім інструментом і набуває статусу універсального засобу комунікації між суб'єктами різних юрисдикцій [3]. Відмінності у принципах визнання, оцінки та подання даних ускладнюють зіставлення показників, підвищують ризик хибної інтерпретації результатів діяльності та знижують довіру інвесторів і кредиторів. Саме тому виникає потреба у гармонізації облікових підходів, яка забезпечує порівнянність, прозорість і узгодженість фінансової звітності.

Одночасно ускладнення господарських операцій та зростання швидкості прийняття управлінських рішень підвищують вимоги до аналітичної глибини облікової інформації. Керівництву підприємств необхідні не просто достовірні дані про минулі події, а структуровані показники для оцінювання ризиків, ефективності використання ресурсів та формування стратегічних альтернатив. Тому підвищення якості аналітичної підтримки дозволяє зменшити інформаційну асиметрію та обґрунтувати управлінські рішення в умовах глобальної конкуренції.

Як відомо, українська національна модель бухгалтерського обліку історично формувалася в умовах переважання державного регулювання та банкоцентричної системи фінансування, де ключовими користувачами звітності виступали органи контролю, податкові служби й кредитні установи. За такої інституційної структури економіки облік орієнтувався передусім на фіскальні потреби, нормативну деталізацію процедур і забезпечення юридичної підтвердженості господарських операцій. При цьому домінування боргових джерел

Таблиця 1. Компаративний аналіз національної та міжнародної моделей бухгалтерського обліку

Критерій порівняльного аналізу	Національна модель бухгалтерського обліку	Міжнародна модель фінансової звітності
Інституційна орієнтація	Переважає державне регулювання та нормативної деталізації	Орієнтація на професійне судження та принципи
Ключові користувачі інформації	Держава, контролюючі органи, кредитори	Інвестори, акціонери, міжнародні стейкхолдери
Джерела фінансування економіки	Банкоцентрична модель	Ринково-інвестиційна модель
Методологічна основа	Правила та регламенти (rule-based approach)	Принципи та концептуальна основа (principle-based approach)
Пріоритет облікових оцінок	Історична (первісна) вартість	Справедлива вартість та дисконтовані оцінки
Гнучкість облікової політики	Обмежена нормативними вимогами	Вища гнучкість у межах стандартів
Рівень розкриття інформації	Регламентований мінімум	Розширене розкриття для забезпечення прозорості
Ступінь гармонізації	Орієнтація на національні стандарти	Уніфікація та глобальна порівнянність

Джерело: узагальнено на основі [4; 7].

фінансування зумовлювало акцент на збереженні капіталу, платоспроможності та дотриманні формальних вимог до документування [2].

Натомість міжнародні стандарти фінансової звітності розроблялися для умов розвинених ринків капіталу, де провідну роль відіграють інвестори та акціонери. Їх метою є забезпечення можливостей співставлення інформації між компаніями різних країн і підвищення прозорості для глобальних користувачів [7]. Тому вони базуються на уніфікованих принципах визнання, оцінки та розкриття інформації, орієнтованих на відображення економічної сутності операцій і формування повної картини фінансового стану та результатів діяльності (табл. 1).

Як бачимо, відмінності між національною та міжнародною моделями обліку мають не лише технічний, а насамперед концептуальний характер. Зокрема, національна система характеризується нормативною детермінованістю, орієнтацією на регуляторні потреби та обмеженою гнучкістю методів оцінки. Натомість міжнародна модель ґрунтується на принциповому підході, професійному судженні та розширеному розкритті інформації для інвесторів. Це підтверджує, що гармонізація облікових систем потребує не механічного запозичення стан-

дартів, а інституційної адаптації методології, спрямованої на підвищення прозорості, порівнянності та аналітичної цінності фінансової звітності.

В даному аспекті варто також звернути увагу на принципові відмінності між континентальною та англо-американською моделями обліку зумовлені різною інституційною логікою їх формування. Зокрема, континентальна модель характеризується тісним зв'язком обліку з податковим законодавством, жорсткою нормативною регламентацією та орієнтацією на потреби держави й кредиторів [4]. Вона базується переважно на принципі історичної вартості та формалізованих правилах. Натомість англо-американська модель орієнтована на ринки капіталу, інтереси інвесторів і застосування професійного судження, а також передбачає ширше використання справедливої вартості та розширене розкриття інформації (табл. 2).

Наведене порівняння демонструє, що структурні відмінності між моделями обліку безпосередньо впливають на характер фінансової звітності та рівень її інформативності. Так, континентальна модель забезпечує формальну узгодженість і правову визначеність показників, однак обмежує гнучкість подання економічної сутності операцій. Англо-амери-

Таблиця 2. Порівняльний вплив на інформаційну прозорість континентальної та англо-американської моделей бухгалтерського обліку

Аналітичний критерій	Континентальна модель бухгалтерського обліку	Англо-американська модель бухгалтерського обліку
Інституційна спрямованість	Орієнтація на державне регулювання та податкову систему	Орієнтація на ринки капіталу та інтереси інвесторів
Нормативна база	Деталізоване правове регламентування	Принциповий підхід і концептуальна основа стандартів
Метод оцінки активів	Переважно історична вартість	Широке застосування справедливої вартості
Структура фінансової звітності	Уніфікована форма, обмежена варіативність	Гнучка структура з розширеними поясненнями
Обсяг розкриття інформації	Регламентований мінімальний рівень	Розширене розкриття для інвесторів
Роль професійного судження	Обмежена	Висока, ключовий елемент формування показників
Механізми забезпечення прозорості	Формальна відповідність нормативам і контроль держави	Деталізовані примітки, аудиторські процедури, ринковий контроль
Вплив на користувачів звітності	Підвищення юридичної визначеності та стабільності	Підвищення інвестиційної привабливості та порівнянності

Джерело: узагальнено на основі [6; 7].

канська модель, навпаки, формує більш аналітично насичену структуру звітності, орієнтовану на розширене розкриття даних і професійне судження [9]. Це підтверджує, що механізми прозорості залежать не лише від стандартів, але і від інституційної логіки побудови облікової системи. Також це означає, що ефективність функціонування облікової системи визначається її здатністю забезпечувати баланс між регуляторною стабільністю та інформаційною релевантністю. Відтак, в умовах інтеграції національного економічного простору в глобальну економічну систему особливого значення набуває адаптивність моделей обліку до потреб глобальних користувачів фінансової звітності.

Отже, можна стверджувати, що адаптація національної системи обліку до міжнародних вимог забезпечує порівнянність фінансової звітності підприємств із показниками іноземних компаній, що суттєво знижує інформаційні бар'єри для потенційних інвесторів. А використання уніфікованих принципів визнання, оцінки та розкриття інформації підвищує прозорість структури активів, зобов'язань і фінансових результатів, що дає змогу об'єктивніше оцінити ризики та дохідність вкладень. Крім того, гармонізація стандартів зменшує інформаційну асиметрію між менеджментом і зовнішніми користувачами, посилює роль аудиту та формує передбачуване інформаційне середовище [5]. Відповідно, усі ці аспекти суттєво підвищують рівень довіри кредиторів і інвесторів, що

полегшує для суб'єктів господарювання доступ до міжнародних ринків капіталу та сприяє зростанню їх ринкової вартості.

Як бачимо, інтеграція національних і міжнародних облікових принципів потребує формування збалансованої методологічної платформи, що поєднує регуляторну визначеність із адаптивністю до глобальних вимог. Такий підхід забезпечує одночасно нормативну узгодженість та гнучкість застосування професійного судження. З огляду на це, доцільним на нашу думку, є необхідність систематизації ключових концептуальних підходів та положень щодо можливостей функціональної інтеграції національних і міжнародних принципів бухгалтерського обліку у формалізованому вигляді (табл. 3).

Запропоновані підходи базуються на тому, що інтеграція національних і міжнародних принципів обліку не має універсального алгоритму реалізації, а передбачає варіативність залежно від інституційних та економічних умов країни. Зокрема, конвергентний і адаптивний підходи забезпечують поступовість трансформації, зберігаючи стабільність нормативного середовища. Натомість імплементаційний підхід сприяє швидкій уніфікації правил і підвищенню міжнародної порівнянності звітності. Інституційно-координаційний підхід в той же час підсилює роль професійних організацій та аудиторських механізмів у формуванні довіри до фінансової інформації. У сукупності це підтверджує, що ефективна інтеграція ґрун-

Таблиця 3. Концептуальні підходи до інтеграції національних і міжнародних принципів бухгалтерського обліку

Концептуальний підхід інтеграції	Сутнісна характеристика підходу	Інструменти нормативної узгодженості	Механізми методичної гнучкості та адаптації
Конвергентний	Поступове зближення стандартів без повної уніфікації	Гармонізація національних П(С)БО з МСФЗ, оновлення законодавства	Використання альтернативних методів оцінки в межах стандартів
Імплементаційний	Пряме впровадження міжнародних стандартів у національну практику	Закріплення МСФЗ як обов'язкових для окремих суб'єктів	Професійне судження при формуванні облікової політики
Адаптивний	Посадження міжнародних принципів із національною специфікою	Розробка національних інтерпретацій та методичних рекомендацій	Модифікація процедур з урахуванням галузевих особливостей
Інституційно-координаційний	Узгодження ролі регуляторів, професійних організацій та бізнесу	Стандартизація процедур контролю та аудиту	Розвиток консультативної практики та професійної експертизи

Джерело: власні узагальнення.

тується на поєднанні регуляторної чіткості та методичної гнучкості, що забезпечує адаптивність облікової системи до глобальних вимог.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, приходимо до висновку, що розвиток систем і моделей бухгалтерського обліку є результатом складної взаємодії інституційних, методологічних та професійних чинників. Поглиблення міжнародної економічної взаємодії об'єктивно зумовлює потребу в узгодженні облікових підходів із збереженням національної специфіки їх застосування. Наразі ефективність трансформації облікової системи визначається не лише формальним запровадженням міжнародних стандартів, але й рівнем професійної компетентності та здатністю до інституційної координації положень. На нашу думку подальший розвиток моделей обліку повинен бути спрямований на зміцнення інформаційної достовірності, підвищення інвестиційної відкритості підприємств і формування стабільного середовища прийняття управлінських рішень.

Література:

1. Дзямулич М. І., Чиж Н. М. Страхування інвестицій та диверсифікація інвестиційних ризиків. "Економічні науки". Серія "Облік і фінанси". 2013. № 10 (37). С. 21—26.
2. Дзямулич М. І., Шматковська Т. О., Борисяк О. В. Великі дані та їх роль у формуванні цифрової економіки. Галицький економічний вісник. 2021. Том 70. № 3. С. 16—21.
3. Довганик Н. М., Чалюк Ю. О. Концепція глобальної освіти в історичній ретроспективі. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2018. № 1. С. 22—29.
4. Довганик Н. М., Чалюк Ю. О. Типологізація реформ місцевого самоврядування. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 42—47.
5. Чалюк Ю. О. Середній клас у глобальному вимірі. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". 2021. № 1. С. 57—69.
6. Чалюк Ю. О., Довганик Н. М. Євроінтеграційна стратегія сучасного українського суспільства. Міжнародна політологія: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2022. С. 258—282.
7. Чалюк Ю. О., Довганик Н. М. Соціальне партнерство України з ЄС у рамках єврорегі-

онів і транскордонних кластерів. Науковий вісник Полісся. 2019. № 4 (16). С. 33—38.

8. Чиж Н. М., Дзямулич М. І., Потьомкіна О. В. Ефективність формування та використання ресурсів комерційних банків України. Економічний форум. 2017. № 2. С. 337—343.

9. Melnyk K. P., Shmatkovska T. O. Fundamentals of the Theory and Methodology of Operational Control. British Journal of Economics, Management & Trade. 2016. Vol. 14 (4). Pp. 1—12.

References:

1. Dziamulych, M. I. and Chyzh, N. M. (2013), "Investment insurance and diversification of investment risks", "Ekonomichni nauky". Seria "Oblik ta finansy", vol. 10 (37), pp. 21—26
2. Dziamulych, M. I., Shmatkovska, T. O. and Borysiuk, O. V. (2021), "Big data and its role in shaping the digital economy", Galytskyi ekonomichni visnyk, vol. 70 (3), pp. 16—21.
3. Dovhanyk, N. M. and Chaliuk, Yu. O. (2020), "Typology of local self-government reforms", Vcheni zapysky TNU im. V. I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia, vol. 31 (70), no. 4, pp. 42—47.
4. Dovhanyk, N. M. and Chaliuk, Yu. O. (2018), "The concept of global education in historical retrospect", Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty, vol. 1, pp. 22—29.
5. Chaliuk, Yu. O. (2021), "The middle class in the global dimension", Internauka. Serii: "Ekonomichni nauky", vol. 1 (45), no. 2, pp. 57—69.
6. Chaliuk, Yu. O. and Dovhanyk, N. M. (2022), Evrointehratsiina stratehiia suchasnoho ukrain-skoho suspilstva [European Integration Strategy of Modern Ukrainian Society. In: Mizhnarodna politolohiia [International Political Science], KNEU, Kyiv, Ukraine.
7. Chaliuk, Yu. O. and Dovhanyk, N. M. (2019), "Social partnership of Ukraine with the EU within the framework of Euroregions and cross-border clusters", Naukovyi visnyk Polissia, vol. 4 (16), pp. 33—38.
8. Chyzh, N. M., Dziamulych, M. I. and Potiomkina, O. V. (2017), "Effectiveness of formation and use of resources of commercial banks of Ukraine", Ekonomichniy Forum, vol. 2, pp. 337—343.
9. Melnyk, K. P., and Shmatkovska, T. O. (2016), "Fundamentals of the Theory and Methodology of Operational Control", British Journal of Economics, Management & Trade, vol. 14 (4), pp. 1—12.

Отримано редакцією журналу / Received: 03.03.26

Професійно рецензовано / Revised: 11.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 17.03.26